

O KEYNES

Ο Keynes δεν αμφισβήτησε τον καπιταλισμό. Αντίθετα, υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής του και μάλιστα της νεοκλασικής άποψης (laissez-faire) στα πρώτα του χρόνια, με άλλα λόγια της ουμανιστικής άποψης εξήγησης των οικονομικών φαινομένων.

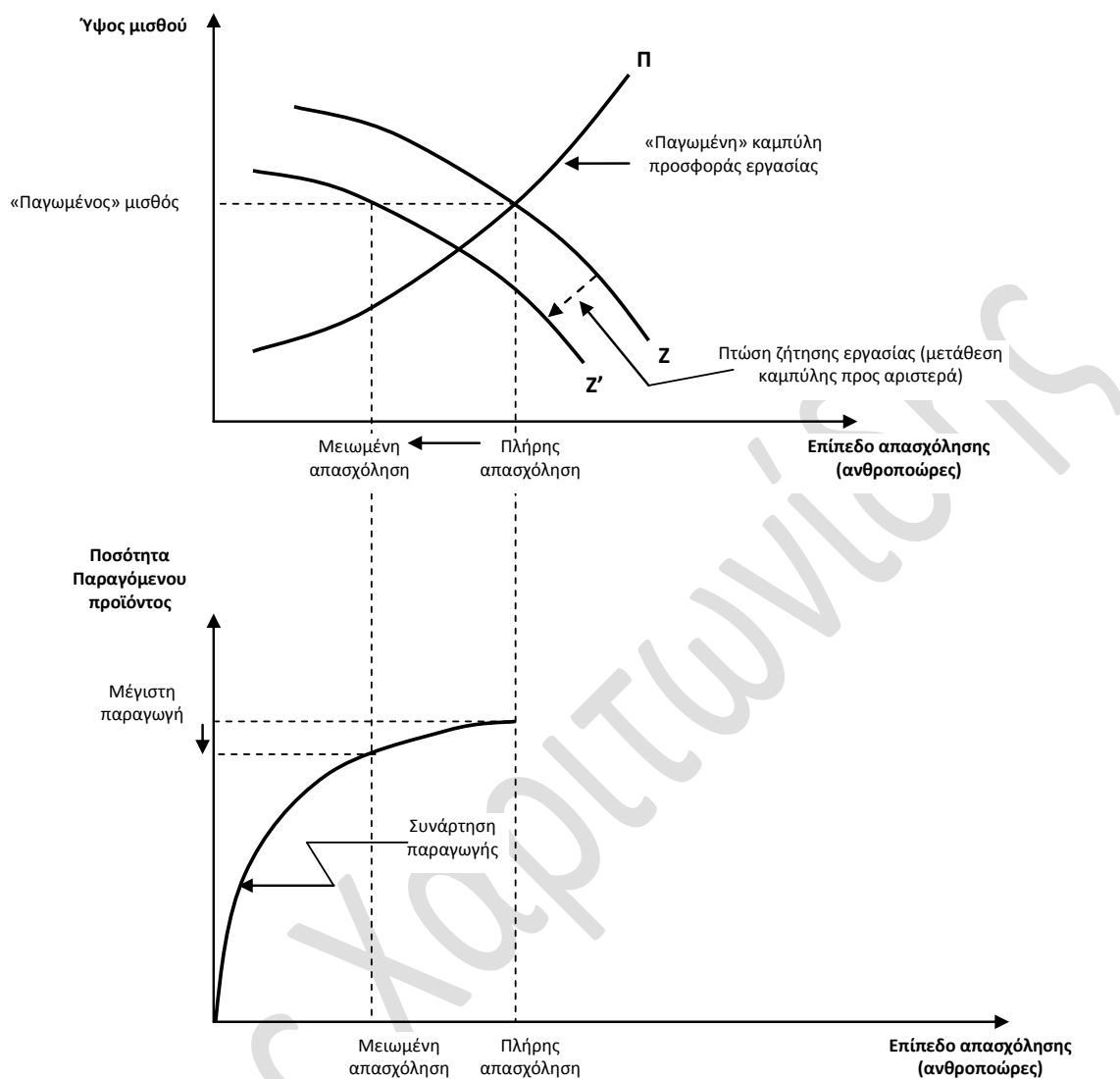
Εκείνο που προβλημάτισε τον Keynes και του άλλαξε κατεύθυνση, πάντα στα πλαίσια του καπιταλισμού, ήταν η κλιμάκωση της μεγάλης ύφεσης κατά τη δεκαετία του 1930: Η παγκόσμια οικονομία και ειδικά αυτή των ΗΠΑ έδειχνε ότι είχε σταθεροποιηθεί σε ένα σημείο ισορροπίας αρκετά χαμηλότερα από τη σημείο «πλήρους απασχόλησης» που διεκήρυσσαν οι νεοκλασικοί. Το αποτέλεσμα ήταν τεράστια ποσοστά ανεργίας και υποαπασχόληση του παραγωγικού δυναμικού. Εκατομμύρια άνεργοι με συνεχώς αυξανόμενο ρυθμό περιέπιπταν σε κατάσταση φτώχειας, ενώ μηχανές, εργοστάσια, αποθήκες και καταστήματα παρέμεναν αδρανή, να «σκουριιάζουν» στη φθορά του χρόνου. Η έντονη κινητοποίηση των μαζών, ειδικά σε ΗΠΑ, άρχισαν να ανησυχούν τους διανοητές – υποστηρικτές του καπιταλιστικού συστήματος, ότι αυτό καθεαυτό το σύστημα έχει τεθεί από τον κόσμο υπό αμφισβήτηση (άρα πρέπει να αλλάξει). Το «ανέγγιχτο» της κρίσης στη Σοβιετική Ένωση ενίσχυε αυτούς του φόβους.

Ο Keynes, στη προσπάθειά του να «σώσει» τον καπιταλισμό κατασκεύασε μια διαφορετική θεωρία, η οποία όμως είναι πάλι ουσιολογική (essential) και ντετερμινιστική. Αντί σαν έπαρκη αιτία όλων των οικονομικών φαινομένων να τοποθετεί τον άνθρωπο (όπως οι νεοκλασικοί – ουμανιστές) τοποθέτησε την δομή (structure) του περιβάλλοντος συστήματος: Το τελευταίο διαμορφώνει τη ψυχολογία των ανθρώπων, οι οποίοι κατόπιν ενεργούν μέσω των αγορών έτσι ώστε να διαμορφώνεται τελικά το (τρέχον) επίπεδο απασχόλησης (ανεργίας) της οικονομίας. Πρόκειται για μια μακροσκοπική θεώρηση, καθαρά συστημική. Σύμφωνα με τον Keynes, δεν εξασφαλίζεται ότι η οικονομία «αυτορυθμίζεται» (με το αόρατο χέρι του Smith), ώστε να λειτουργεί σε πλήρη απασχόληση (full capacity). Ανάλογα με τις συνθήκες που επιβάλλονται από το περιβάλλον (macro), οι επιχειρήσεις (micro) μπορούν να ισορροπούν σε ένα επίπεδο απασχόλησης χαμηλότερο από εκείνο της μέγιστης δυνατότητάς τους (άρα υφίσταται ανεργία). Όμως, υπό κάποιες κατάλληλα διαμορφωμένες και συντηρούμενες συνθήκες, οι επιχειρήσεις μπορούν να φθάσουν στην πλήρη δυναμική τους, άρα η ανεργία να τείνει στο μηδέν. Είναι φυσικό, ο θεσμός που προτείνει ο Keynes σαν τον πλέον κατάλληλο για να διασφαλίσει τις συνθήκες της πλήρους απασχόλησης, να είναι το κράτος (ορατό χέρι). Από αυτό προέκυψε η ταυτοποίηση της θεωρίας του Keynes με την ορολογία «κρατικός παρεμβατισμός».

Όπως θα δούμε στα επόμενα, η θεωρία του Keynes είναι δομιστική (structuralist) με μια εξαίρεση: Τη συμπεριφορά του επενδυτή. Ο επενδυτής ενεργεί με έναν ατομικό τρόπο. Περιβάλλεται συνεχώς από ανασφάλεια (uncertainty), η οποία τον οδηγεί να συμπεριφέρεται απρόβλεπτα. Για τούτο, ο Keynes προσήρτησε σε αυτή τη συμπεριφορά την ορολογία «animal spirits» (πνεύμα ζώου). Για παράδειγμα, ο επενδυτής, ακόμα και σε περίοδο οικονομικής ανόδου μπορεί να σταματήσει να επενδύει, φοβούμενος (προληπτικά) ότι κάποια στιγμή «το πράγμα θα γυρίσει». Τότε προτιμάει π.χ. να επενδύει σε ομόλογα παρά σε παραγωγικές επενδύσεις. Τούτο, όπως θα δούμε, επηρεάζει σημαντικά το επίπεδο παραγωγής (εισόδημα), άρα και την ανεργία.

ΛΙΓΕΣ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΤΟΥ KEYNES

Ο Keynes υποστήριξε ότι παίζουν σημαντικό ρόλο στην οικονομία τα εργατικά σωματεία και λοιποί θεσμοί (institutions). Πιο συγκεκριμένα, δεν αποδέχτηκε την παραδοχή των νεοκλασικών, ότι υπάρχει απόλυτη ελαστικότητα στους μισθούς, έτσι ώστε η οικονομία να βρίσκεται πάντα σε πλήρη απασχόληση (μέγιστη παραγωγική δυνατότητα). Οι νεοκλασικοί υποστηρίζουν ότι μια πτώση στη ζήτηση εργατικού δυναμικού συνοδεύεται από μια πτώση μισθών (χωρίς απολύσεις), έτσι ώστε να υπάρχει πάντα πλήρης απασχόληση. Πρόκειται για το «αόρατο χέρι» του Smith, το οποίο πάντα οδηγεί στην ισορροπία που δίνει πλήρη απασχόληση και τον μέγιστο πλούτο (παραγωγική δυνατότητα). Ο Keynes απέρριψε αυτή τη λογική. Υποστήριξε ότι υπό την επιρροή των εργατικών σωματείων και λοιπών κοινωνικών θεσμών και ανθρώπινης ψυχολογίας, οι μισθοί έχουν μια «άμυνα» σε μεταβολές: Έστω και αν πέσει η ζήτηση για εργασία, οι μισθοί παραμένουν για ικανό διάστημα σταθεροί (συλλογικές συμβάσεις). Τι σημαίνει αυτό στην παραγωγή; Ότι αυτή μειώνεται (κατόπιν απολύσεων), όπως φαίνεται στο επόμενο σχήμα.

Το σχήμα μας δείχνει, ότι η «ακαμψία» των μισθών οδηγεί σε μειωμένη απασχόληση (αφού οι επιχειρήσεις δεν μπορούν να μειώσουν τους μισθούς, προχωράνε σε απολύσεις). Τι σημαίνει αυτό; Όπως δείχνει το κάτω μέρος του σχήματος (συνάρτηση παραγωγής), η μειωμένη απασχόληση οδηγεί σε μειωμένη παραγωγή. Με άλλα λόγια, πάει περίπατο η «αόρατος χείρ» που οδηγεί στη μεγιστοποίηση του πλούτου (ή στην πιο σύγχρονη έκδοση, στην ισορροπία Paretto¹). Η οικονομία μπορεί να περιέλθει σε μια χρόνια κατάσταση «υποαπασχόλησης», με σημαντικό ποσοστό ανεργίας και υποαξιοποιούμενο κεφαλαιουχικό εξοπλισμό.

¹ Ισορροπία Paretto στη γλώσσα των νεοκλασικών είναι η κατάσταση, όπου κανείς δεν μπορεί να βελτιώσει την ατομική του θέση (πλούτο), αν δεν θίξει τη θέση (πλούτο) κάποιου άλλου στο εν λόγω κοινωνικό σύστημα.

Η Κευνσιανή θεώρηση διαχωρίζει τις συνολικές ιδιωτικές δαπάνες σε μια οικονομία σε δυο συνιστώσες: (α) κατανάλωση και (β) επενδύσεις. Υποστηρίζει ότι η ιδιωτική κατανάλωση είναι η πιο σταθερή. Το παρεπόμενο συμπέρασμα είναι ότι όταν μια οικονομία λειτουργεί σε υποβέλτιστο σημείο (δηλαδή κάτω από την πλήρη απασχόληση) είναι το πιο πιθανό ότι υποφέρει από μειωμένες (ιδιωτικές) επενδύσεις. Σύμφωνα με τον Keynes, η κατανάλωση μπορεί να υπαγορεύεται (χειραγωγείται) από δομικούς (structural) κανόνες μακροοικονομικής φύσης ενώ οι επενδύσεις όχι (animal spirits). Οι επενδυτές καλούνται διαρκώς να αντιμετωπίζουν ένα κλίμα αβεβαιότητας, όπου πρέπει να αποφασίζουν βασιζόμενοι σε προβλέψεις και προσδοκίες για ένα ενδογενώς άγνωστο μέλλον.

Η Κευνσιανή θεωρία συνεπώς κάνει χρήση του δομικού της κανόνα στην πλευρά της κατανάλωσης, για να δείξει ότι η αποταμίευση (δηλαδή αυτό που απομένει από το εισόδημα μετά την αφαίρεση της κατανάλωσης) παραμένει λίγο πολύ σταθερή στην κοινωνία, σαν σχετικά σταθερό ποσοστό του συνολικού εισοδήματος (aggregate income). Από την άλλη πλευρά, οι επιχειρηματικές επενδύσεις εξαρτώνται από σχετικά ασταθείς προβλέψεις και προσδοκίες γύρω από ένα ασταθές και άγνωστο μέλλον. Ως εκ τούτου καθίστανται αυτές καθεαυτές ασταθείς. Το αποτέλεσμα είναι η ανέγερση σημαντικής πιθανότητας να "κοπεί" η γέφυρα μεταξύ αποταμίευσης (που είναι διαχειρίσιμη) και επενδύσεων (που είναι μη διαχειρίσιμες)². Με άλλα λόγια, η πτώση των επενδύσεων δεν είναι αποτέλεσμα κάποιου λάθους αλλά αποδίδονται στην ατελή ανθρώπινη φύση. Όταν όμως συμβεί (δηλαδή οι επενδύσεις υστερούν της αποταμίευσης³) επέρχονται πτώσεις στην παραγωγή, στην απασχόληση και στο εισόδημα που μπορεί να είναι χρόνιας.

Ο Keynes δεν αποδέχεται την "τέλεια αγορά" όπου τα πάντα αυτοδιορθώνονται. Όπως αναφέρθηκε, οι μισθοί και οι τιμές έχουν μια χρονική ακαμψία που μπορεί να φέρουν την οικονομία σε κατάσταση χρόνιας υποαπασχόλησης. Στο σημείο αυτό διατυπώνει ότι πρέπει να πάρει τα ηνία η πολιτεία. Το ορατό χέρι της πολιτείας οδηγεί την οικονομία σε πλήρη απασχόληση. Αντί της μη κυβερνητικής παρέμβασης που διακηρύσσουν οι νεοκλασικοί, τα Κευνσιανά οικονομικά προβλέπουν κρίσιμους ρόλους για την πολιτεία, στο να αναμένει, προλαμβάνει και / ή διορθώνει επαναλαμβανόμενες ανισορροπίες μεταξύ αποταμίευσης και επενδύσεων, με άλλα λόγια να "βάζει το καπέλο" του επενδυτή έστω και με βαρύ δανεισμό⁴.

² Οι επενδύσεις χρηματοδοτούνται από την αποταμίευση. Ενώ υπάρχει η πηγή χρηματοδότησης δεν χρησιμοποιείται.

³ Ο Keynes όρισε αυτή την κατάσταση σαν "παγίδα ρευστότητας" (liquidity trap).

⁴ Οι Κευνσιανοί θεωρούν ότι ο κρατικός δανεισμός θα αποπληρωθεί εύκολα όταν επανέλθει η οικονομία σε πλήρη απασχόληση (αύξηση φορολογικών εσόδων).

Η πολιτεία υποχρεούται να παίζει αυτούς τους ρόλους οποτεδήποτε υπάρχει σε μια οικονομία κατάσταση απασχόλησης μικρότερης της πλήρους, διότι τότε παράγεται μικρότερος πλούτος από εκείνον που θα μπορούσε να παραχθεί. Ο κρατικός παρεμβατισμός κατά κάποιο τρόπο υποκαθιστά την ατελή ανθρώπινη φύση που δημιουργεί αναστολές για επενδύσεις και σύρει την οικονομία σε υποαπασχόληση. Υπάρχουν όμως και άλλοι λόγοι (ατέλειες αγοράς) που καθιστούν αναγκαία την κρατική παρέμβαση για μακροοικονομικές διορθώσεις, όπως ψυχολογικές ροπές, κανόνες μαζικής συμπεριφοράς, ισχύς θεσμών και κοινωνικές συνήθειες.

Η πολιτεία για τους Κευνσιανιστές και η αγορά για τους νεοκλασικούς παράγουν κοινωνικά αποτελέσματα που προσομοιάζουν με εκείνα της θρησκείας (ουσιοκρατικές θεωρίες). Κάθε σχολή προτείνει διορθωτικά μέτρα σε οποιαδήποτε "κακοδαιμονία" αναδύεται στη κοινωνία από τη φύση και τις ατέλειές μας. Μολαταύτα, αμφότερες οι θεωρίες έχουν μια κοινή αποδοχή: Η σχέση εργοδότη - εργαζόμενου στον πυρήνα της παραγωγής στις καπιταλιστικές κοινωνίες αντιπροσωπεύει την βέλτιστη κοινωνική διευθέτηση για την παραγωγή και διανομή του πλούτου. Όπως θα δούμε, οι μαρξιστές δεν αποδέχονται αυτές τις απόψεις. Η διαφορετικότητα των θεωριών τους προσφέρει μια εντελώς διαφορετική σκοπιά για τη δομή και τα προβλήματα των καπιταλιστικών οικονομιών.